

Ozan-aşıq sənətinin sinədəftəri, bilicisi

79 il şərəfli ömür sürmüş və Azərbaycan folklorunun yorulmaz tədqiqatçısı olmuş filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, Əməkdar mədəniyyət işçisi Elxan Məmmədli bu il martın 21-də haqq dünyasına qovuşub. Son 25 ildə AMEA Folklor İnstitutunun Aşıq yaradıcılığı şöbəsinin müdiri vəzifəsində çalışmış qələm dostumuz artıq xatirələr aləmində urvatlı yerini tutur.

Tarixən alimlərə və yaradıcı insanlara böyük ehtiram olub. “Allah istədiyi şəxsə hikmət (elm, mərifət, müdriklik) bəxş edir, – deyiblər. Onlardan biri də Elxan Məmmədli idi. Məhz belə alimlərin çalışmaları sayəsində elm daha da dərinləşir, zəkalar işıq saçır. Elxan Məmmədli zamanın ruhu-nu duyması, folklorumuzla bağlı ciddi araşdırmalar aparması, əhatəsindəki insanlarla xoş ünsiyyət yaratması sayəsində kamil bir ziyalı kimi tanınmışdı. O, zəngin aşiq sənətimizin mühüm nümunələrini toplayaraq, kitab şəkilində, qəzet səhifələrində, internet saytlarında dərc etdirib və bu sənətin televiziya ekranlarında təbliğatını həyata keçirib. Düz 40 il Azərbaycan radio və televiziya-sında “Bulaq”, “Ustadnamə”, “Sazın-sözün sehrində”, “Gözəllmə” və “Sarıtel” verilişlərinin müəllifi və aparıcısı olub. Məhz ekran vasitəsilə Elxan Məmmədli neçə-neçə saz-söz ustadını xalqımıza tanıtdırıb.

Araşdırma işinin nə dərəcədə ağır olması bir tədqiqatçı kimi mənə də bəllidir. Bu sahədə çoxillik təcrübəsi olan Elxan Məmmədli müxtəlif dillərdə yazılmış ədəbiyyat nümunələrini oxuyaraq, zərgər dəqiqliyi ilə təhlil edib, bir neçə ölkədə yerləşən arxivlərdə mühüm sənədləri əldə etmək üçün xeyli çabalar göstərib, vaxtına qızırqalanmayıb, unudulmuş aşiq sənəti ustadlarını tanıtdırıb, onların şeir nümunələrini antologiya şəkilində çap etdirib və bütün bunları həyatda əsas missiyası sayıb. Ozan sənətinin, onun müxtəlif regional məktəblərə məxsus nümayəndələrinin bioqrafiyasının, yaradıcılıqlarının tədqiqində Elxan Məmmədlinin xüsusi xidmətləri vardır.

O, 1998-ci ildə “Azərbaycan aşiq yaradıcılığında tənqis” mövzusunda namizədlik dissertasiyasını müdafiə edib, 2 monoqrafiya (“Tənqis sənətkarlığı” və “Şair Nəbi Borçalı: həyatı, mühiti, sənəti”), 10-dan çox toplama-tərtib kitabını əsəyə gətirib, 30-dan çox kitabın redaktoru, rəyçisi olub. Bu xidmətlərinə görə 2008-ci ildə “Əməkdar mədəniyyət işçisi” fəxri adına layiq görü-lüb.

Elxan Məmmədliyə xas olan keyfiyyətlər hansılar idi? Yaradıcı adam kimi duyğulu, alim kimi dərin zəkalı, araşdırmaçı kimi iradəli olması! Bu keyfiyyətlər onun mə-niyyinin mahiyyətini təşkil edirdi. Olduqca sadə, mədəni, vacib diskussiyalarda son dərəcə ciddi bir alim idi. O, daim öz biliklərini aşiq sənətində yetişən gənc mütəxəssislərə həvəslə aşılamağa çalışırdı.

Elxan Məmmədlinin təcrübəli pedaqoq, peşəkar tədqiqatçı kimi yetişməsində nəsil şəcərəsi böyük rol oynayıb. Genetik ziyalı kodu onun sabitqədəm xasiyyətinin, şəxsiyyətinin formalaşmasına güclü təsir göstərib. Onun nəslinin bir çox nümayəndələri öz şəxsi mənafeələrini unudub, başqalarının qeydinə qalmaları, öz maraqlarını isə, bütövlükdə, cəmiyyətin mənafeyinə tabe etmələri ilə tanınıblar. Bu, bir çoxlarına agahdır. Elxan Məmmədli istər məişətdə, istərsə də öz iş yerində olanda ətrafda olan insanların problemlərinə biganə qala bilmirdi. Özünü oda-közə vurur və çətin alınan işləri yoluna qoyandan sonra rahat nəfəs alırdı. Məhz bu kübar xasiyyətinə görə həmkarları onu humanist insan kimi dəyərləndirirdilər.

Gələcək – insan üçün bir müəmmədir, ona görə də insan, əsasən, keçmişdə qazandığı biliklərə söykənir. Keçmişdən ibrət götürməyən gələcəyə gedən yolu tapa bilməz. Elxan Məmmədli daim bu həqiqətə sadıq qalır, eyni zamanda, bilgilərini artırmaqdan usanmırdı. Onun tədqiq etdiyi yaradıcı sahə daha çox ürək və hisslərə bağlı olsa da, bir müəllif kimi, təfəkkür və zəka meyarlarını arxa plana keçirmir, aşiq ədəbiyyatı haqqın-

da düşüncələrini dünya dərki prizmasından təqdim etməyə çalışırdı. Təsədüfi deyil ki, o, həm yaradıcı ziyalı, həm də zəhmətkeş alim imici qazanmışdı. Əhatəsində olanlar ondan öyrənir, məsləhət alır, onunla hesablaşırdılar.

Elxan Hüseynqulu oğlu Məmmədli Yeni ilin ilk günü – 1 yanvar 1946-cı ildə Borçalı mahalının Faxralı kəndində anadan olub və Şərq aləmində Novruz adı ilə tanınan müsəlman Yeni ilinin ilk günündə – 21 mart 2025-ci ildə dünyasını dəyişib. Yəqin ki, bunun da bir rəmzi mənası var. Axı, o, daim yeniliyə, müjdəyə, işığa can atan bir şəxsiyyət idi.

Görkəmli folklorşünasın ömür tarixçəsinə nəzər salaq: 1971-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsinə bitirib. Bir müddət pedaqoji fəaliyyətlə məşğul olduqdan sonra Pedaqoji Elmlər İnstitutunda elmi işçi (1976–1979) vəzifəsinə və sonra müsabiqə yolu ilə Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun Folklor şöbəsinə işə qəbul olunub. 1994-cü ilə kimi orada kiçik elmi işçi, ardınca isə Folklor Elmi-Mədəni Mərkəzində böyük elmi işçi kimi əmək fəaliyyətini davam etdirib.

İstər oxuduğu orta məktəbdə və ali təhsil ocağında, istərsə də çalışdığı elmi müəssisədə onu başqalarından fərqləndirən əsas keyfiyyəti elə hey oxuyub öyrənməsi olub. Həç vaxt bildikləri ilə kifayətlənməyib. Zəkası, zəhin aydınlığı, hafizəsi, təmkini, vüqarı ilə seçilib həmişə. Saatlarının, günlərinin çox qismini kitabxanalarda yeni-yeni mənbələr axtarışına həsr edib və tapıb da. Onun təxəyyülü o qədər geniş, fantaziyası o qədər güclü idi ki, araşdırdığı, təhlil etdiyi kitab müəlliflərinin cürət edib açıq demədikləri fikirlərini də həmən oxumağı bacarırdı. Bir sözlə, istirahət bilmədən elmi-nəzəri axtarışlarının əsirinə çevrilmişdi.

Elxan Məmmədlinin bir pedaqoq kimi həyat amalı tələbələrə dərin əsaslı bilik verməkdən ibarət idi. İnsan psixologiyasına yaxından bələd olan fəlsəfə doktoru öncə hissi kateqoriyalardan başlayıb, sonra maddi varlıqların əsaslarını öyrətməklə dərslərinə yekun vurardı. Mənəvi yetkinliyi, daxildən gələn böyüklüyü, halallığı, saleh əməlləri, alicənab davranışı onu qısa bir müddət ərzində müdrikləşdirmiş və Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun Folklor Elmi-Mədəni Mərkəzində fəaliyyət göstərən bütün əməkdaşların gözündə ağsaqqallıq zirvəsinə qaldırmışdı.

Onun dostları və yetirmələri – tələbələr, aspirantlar, alimlər xatirəsini yalnız xoş sözlərlə yad edirlər. Elə haqqında yazılmış “Elxan Məmmədli – 60” və 70 illiyi münasibətilə çap olunmuş “Elxan ömrü – saz ömrü” kitablarında da nurlu insanın bu məziyyətlərinə xeyli yer ayrılıb.

Ramiz DƏNİZ,
yazıçı-publisist